

ŽELJKO BRINCKA*, SONJA RAGUŽ**

Procjena kao stadij obavještajnog procesa

Sažetak

Procjena pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podataka jedan je od stadija obavještajnog procesa i jedan od bitnih stadija u procesu pretvorbe podatka u informaciju. Od uvođenja procesa procjene 2005. godine u postupanje policije u Republici Hrvatskoj do danas (2009. godine), vidljivo je da ovaj proces nije u potpunosti suživio i da postoje značajni problemi u procjeni operativnih izvješća, a samim time i problemi u ocjenjivanju je li neki podatak pouzdan i vjerodostojan ili je nepouzdan i nevjerodostojan. Ako se uzme u obzir da se temeljem operativnih izvješća, kao jednog od najbitnijih izvora podataka za policiju, donose bitne odluke i bitni zaključci – onda je od neprocjenjive važnosti da svako operativno izvješće bude kvalitetno procijenjeno jer je to uvjet da bismo mogli znati s kojom pouzdanošću i vjerodostojnošću možemo uzeti neki podatak u rad.

Ključne riječi: procjena izvora, procjena podataka, obavještajni proces, pouzdanost izvora, vjerodostojnost podatka, operativno izvješće, informacija.

UVOD

Procjena pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podataka uvedena je u postupanje Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (dalje u tekstu: MUP RH) 2005. godine i to Uputom o operativnom izvješćivanju i obradi podataka sadržanih u operativnom izvješću broj: 511-01-36-VT-2369/04 te modificirano VI. metodološkom uputom o kriminalističko-obavještajnoj djelatnosti policije – Uputa o procjeni pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti informacije te određivanju oznake za rukovanje informacijom, broj: 511-01-36-OGR-985-6/07 s primjenom od 1. listopada 2008. godine. U dosadašnjoj analizi podnijetih operativnih izvješća od 2005. godine do sada, uočeno je da je procjena (pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka) najslabija karika u podnošenju operativnih

* Željko Brincka, dipl. oec., na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

** Sonja Raguž, dipl. kriminalistkinja, načelnica Odjela kriminalističko-obavještajne analitike, Policijski nacionalni ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Uprava kriminalističke policije, Ravnateljstvo policije, MUP RH.

izvješća. Osobe koje rade s operativnim izvješćima to dovodi u velike probleme glede sumnje u pouzdanost i vjerodostojnost podatka, a samim time i do mogućeg počinjenja pogreške u donošenju zaključaka ili odluka. Jedan od razloga ovakvog stanja je nedovoljna educiranost policijskih službenika s načinom provođenja procjene i nužnošću procjene kao jednog od stadija obavještajnog procesa.

1. OBAVJEŠTAJNI PROCES

Obavještajni proces možemo definirati kao niz operativnih aktivnosti ili postupaka koji vode do najboljeg mogućeg zaključka koji se može izvesti na temelju raspoloživih podataka/informacija.

Pri razumijevanju obavještajnog procesa potrebno je opisati njegove glavne komponente kao odvojene i pojedinačne stadije ili funkcije. No, svakako treba zapamtiti da su te komponente međusobno povezane i u konačnici ih se mora promatrati kao cjeloviti sustav.

Prije definiranja stadija obavještajnog procesa potrebno je naglasiti problem koji se pojavljuje u terminologiji koja se koristi u legislativi Republike Hrvatske kao i u općenitom shvaćanju ljudi, a pri razumijevanju što je podatak, što je informacija, a što je obavještajna informacija. Temeljem navedenog definicije navedenih pojmova su sljedeće:

1. **Podatak** je formalizirani prikaz činjenica i saznanja, prikladan za interpretiranje i obradu.
2. **Informacija** je značenje koje se pridaje podacima s pomoću pravila koja se koriste za njihovo tumačenje. Ta pravila jesu: verifikacija, procjena, indeksiranje i klasifikacija.

Podatak se u obavještajnom procesu (procesu kriminalističko-obavještajne analitike) mora:

- *verificirati* - koja je to vrsta podatka, u svezi s kojim djelom te koliko se taj podatak može pohraniti (prosljeđivanje, privremeno, trajno);
- *procijeniti* - pouzdanost izvora i vjerodostojnost sadržaja podatka;
- *klasificirati* - povjerljivost podataka (vrsta i stupanj tajnosti);
- *indeksirati* moramo znati gdje se podatak nalazi i u kojemu obliku. Iz predmetnog izvora saznanja - podatka potrebno je izdvojiti bitne entitete (fizičke, pravne osobe, prijevozna, komunikacijska sredstva, adrese, događaje i sl.) i jednoznačno ih povezati; te tada postaje **informacija**.

3. **Obavještajna (analitička) informacija** je krajnji proizvod procesa kriminalističko-obavještajne analitike (znanje). Informacija s dodanom vrijednošću.

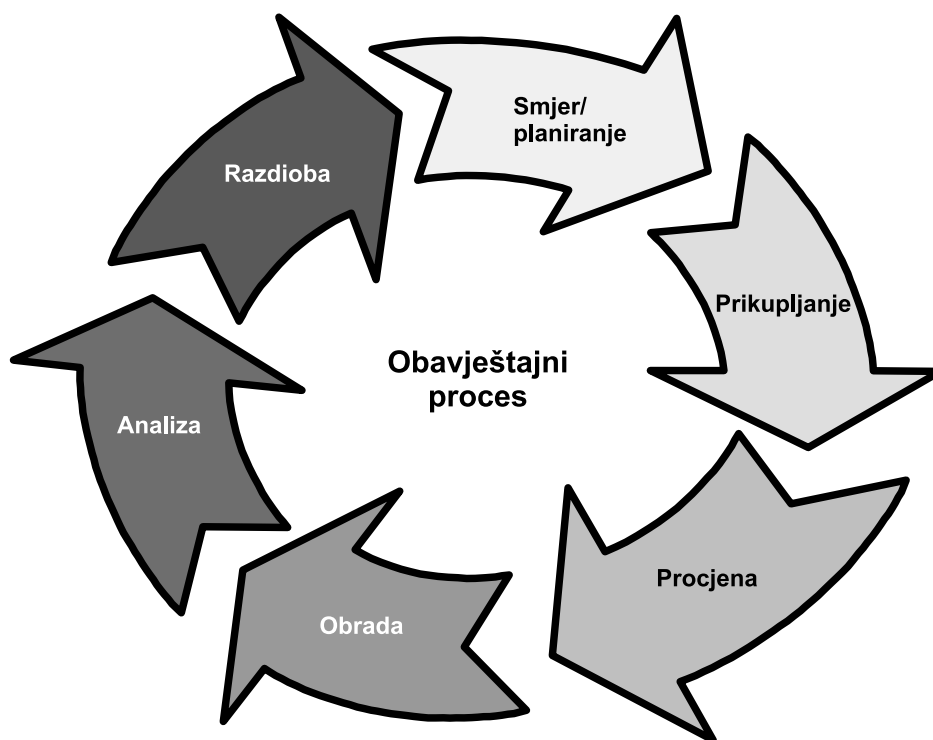
Prema definiciji grupe G8¹ obavještajna informacija jest:

"... **znanje** (obrađena informacija) namijenjena djelovanju vezanom uz kaznenu aktivnost ili počinitelja kaznenog djela."

2. STADIJI OBAVJEŠTAJNOG PROCESA

Stadiji obavještajnog procesa jesu:

1. smjer/planiranje/usmjeravanje
2. prikupljanje
3. procjena
4. obrada/organizacija
5. analiza
6. razdioba.

Slika 1: Stadiji obavještajnog procesa

2.1. Smjer/planiranje/usmjeravanje

Smjer/planiranje/usmjeravanje je početni stadij u obavještajnom procesu i predstavlja cjeloviti pogled na dani zadatak ili detektirani problem, te zahtijeva svrsishodno

¹ G8 je skupina industrijski najrazvijenijih i gospodarski najmoćnijih zemalja svijeta. Ovu skupinu čine dvije zemlje sa sjevernoameričkog kontinenta: SAD i Kanada; četiri europske zemlje: Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Italija; jedna azijska zemlja - Japan; te Rusija zbog velike političke važnosti. Europska unija se također prezentira unutar G8, ali ona ne može biti domaćin sastanka ili predsjedavati skupinom.

i usmjereno korištenje resursa radi otklanjanja problema ili rješavanja zadatka, odnosno prikupljanja podataka.

2.2. Prikupljanje

Prikupljanje podataka treba biti *usmjereno i fokusirano* prikupljanje saznanja *javnim i tajnim* sredstvima, iz svih mogućih izvora.

2.3. Procjena

Člankom 23. stavkom 1. Zakona o policijskim poslovima i ovlastima (NN 76/09.) definirano je: "Policija vodi zbirke podataka neophodne za provedbu ovog Zakona. Prije unošenja podataka u zbirku, policijski službenik je dužan procijeniti pouzdanost izvora i vjerodostojnost podatka."

Navedenim člankom Zakona o policijskim poslovima i ovlastima po prvi puta je u hrvatskom zakonodavstvu propisana obveza policijskog službenika za poduzimanje radnje procjene (pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka). Do sada je ova materija bila regulirana VI. metodološkom uputom o kriminalističko-obavještajnoj djelatnosti policije – Uputa o procjeni pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti informacije te određivanju oznake za rukovanje informacijom.

Zašto je procjena vrlo važna?

Procjena nam daje određeno kvalitativno saznanje o samom podatku koji je prikupljen. Prije završetka procesa procjene, nije moguće znati radi li se npr. o pouzdanom/nepouzdanom ili istinitom/neistinitom podatku.

Temeljem procjene moguće je saznati koliko je izvor podatka pouzdan i koliko je sam podatak vjerodostojan. Također, temeljem učinjene procjene je, s određenom sigurnošću, moguće postupati sa samim podatkom na način da ga se tretira kao "u potpunosti pouzdan i istinit podatak" ili "podatak koji je nepouzdan i samo moguće istinit" te ga se tada smatra podatkom koji podliježe dodatnoj provjeri.

Na primjer, nije moguće s istom pouzdanošću i vjerodostojnošću uzeti u rad podatak koji je prikupljen temeljem javnog pogovora ili podatak koji je dobiven temeljem vlastitog zapažanja policijskog službenika ili stalnog policijskog izvora saznanja (npr. informator ili tajni izvjestitelj). Ukoliko nije provedena procjena, osoba koja na temelju podataka treba donijeti neki zaključak može lako biti dovedena u veliku zabludu i samim tim može donijeti pogrešnu odluku ili čitav niz pogrešnih zaključaka koji se temelje na nekom podatku koji nije pouzdan i vjerodostojan, a to nije bilo moguće znati zbog nedostatka procjene.

Također je bitno navesti da je procjena jedna od obveznih pretpostavki u procesu pretvorbe podatka u informaciju, uzimajući u obzir činjenicu da je informacija podatak koji je procijenjen, verificiran, indeksiran i klasificiran.

Dva osnovna pravila procjene su sljedeća:

1. Na procjenu ne smiju utjecati osobni stavovi, predrasude ili osjećaji, već se procjena mora temeljiti isključivo na objektivnom profesionalnom sudu.

2. Procjena pouzdanosti izvora mora se uvijek obavljati odvojeno od procjene vjerodostojnosti podatka.

Sam postupak procjene sastoji se:

- od procjene pouzdanosti izvora podatka
- od procjene vjerodostojnosti podatka.

Uvođenjem operativnih izvješća u elektronskom obliku 1. siječnja 2005. godine formalno je propisana i procjena pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka prema modelu 4x4x4 što je preuzeto iz Europolovog modela procjene pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka te *koda* za rukovanje informacijom.

Zakonom o potvrđivanju sporazuma o operativnoj i strateškoj suradnji između Republike Hrvatske i Europskog policijskog ureda u članku 10. stavku 1. propisana je procjena pouzdanosti izvora, a u stavku 2. propisana je procjena vjerodostojnosti podatka. Predmetnim Zakonom u članku 10. stavku 7. definirano je da će, ukoliko se ne može donijeti pouzdana procjena ili ne postoji neki opći sporazum, takav podatak biti procijenjen najlošijom ocjenom (X4). Navedeni članak 10. predmetnog Zakona dodatno nas obvezuje na procjenu pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka jer bi bez te procjene sve naše informacije koje prosljeđujemo EUROPOLU bile tretirane kao nepouzdanе i nevjerodostojne informacije.

KOD POUZDANOSTI IZVORA	KOD VJERODOSTOJNOSTI PODATKA	KOD ZA RUKOVANJE INFORMACIJOM
A	1	HO
B	2	H1
C	3	H2
X	4	H3

Tablica 1: Kodovi za procjenu

2.3.1. Način na koji se provodi procjena

Temeljem do sada navedenog *procjena* se provodi na način da se prvo procijeni pouzdanost izvora podatka (korištenjem koda A, B, C, ILI X) a nakon toga se procjenjuje vjerodostojnost podatka (korištenjem koda 1, 2, 3 ili 4).

KOD	ZNAČENJE	OPIS KODA
A	pouzdan izvor	Ne postoji sumnja u pouzdanost, autentičnost i kompetentnost izvora ili je izvor u prošlosti bio pouzdan u svim slučajevima.
B	najčešće pouzdan izvor	Izvor čiji su se podaci (informacije) u prošlosti pokazale točne u većini slučajeva.

C	najčešće nepouzdan izvor	Izvor čiji su se podaci (informacije) u prošlosti pokazale netočne u većini slučajeva.
X	neodređen izvor	Ne možemo odrediti pouzdanost izvora ili postoji sumnja u pouzdanost, autentičnost i kompetentnost izvora.

Tablica 2: Procjena pouzdanosti izvora

KOD	ZNAČENJE	OPIS KODA
1	istinita	Policijskom službeniku je sa sigurnošću poznato da je podatak (informacija) istinita. Osobno poznato policijskom službeniku.
2	vjerojatno istinita	Podatak (informacija) je osobno poznat izvoru, ali nije poznat policijskom službeniku.
3	moguće istinita	Podatak (informacija) nije poznat osobno izvoru, ali je potkrijepljen s već zaprimljenim podacima (informacijama).
4	neodređena	Podatak (informacija) nije poznat osobno izvoru te se ne može potkrijepiti s već zaprimljenim podacima (informacijama).

Tablica 3: Procjena vjerodostojnosti podatka

Prema mogućoj kombinaciji procjene pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podataka, za neki podatak moguće je reći da je potvrđen, nepotvrđen ili nesiguran prema navedenoj shemi.

A1	A2	B1	B2	—————	potvrđeno
A3	A4	B3		-----	nepotvrđeno
B4	C1	C2			
C3	C4	X1		nesigurno
X2	X3	X4			

Podatke koji su procijenjeni kao "nepotvrđeni" i "nesigurni" potrebno je dodatno provjeriti kako bi im se podigla razina točnosti ili kako bi se potvrdili kao podaci na temelju kojih nije moguće donositi valjani zaključak ili odluku.

Procjenu pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podatka mora učiniti isključivo osoba (policijski službenik) koja je saznala za određeni podatak jer jedino ona može znati tko joj je izvor podatka, kakav je do sada bio taj izvor podatka i jedino ona može znati kakva je vjerodostojnost samog podatka.

Ukoliko je osoba (policijski službenik) koja provodi procjenu podatka u dilemi kojom će ocjenom ocijeniti određeni izvor ili vjerodostojnost podatka, potrebno je primijeniti

pravilo da je u takvim slučajevima uvijek bolje podatak procijeniti nižom ocjenom. (Primjerice, ako postoji dvojba procijeniti li neki izvor s ocjenom B ili C, bolje je procijeniti s ocjenom C. Isto vrijedi i kod procjene vjerodostojnosti podatka.)

2.3.2. Primjeri

Radi boljeg razumijevanja procesa procjene pouzdanosti izvora podatka i vjerodostojnosti podatka, na nekoliko primjera pokazat ćemo način procjene.

Primjer 1.

Operativno dežurstvo policijske postaje Ivanić Grad zaprimilo je anonimnu dojavu sljedećeg sadržaja: "Marko Marković na području policijske postaje Ivanić Grad bavi se krađom i preprodajom primarnog benzina (gazolin)". Šef smjene koji je zaprimio dojavu istu je evidentirao i procijenio **kodom X4**. Uvažavajući drugo osnovno pravilo procjene (procjena pouzdanosti izvora mora se uvijek obavljati odvojeno od procjene vjerodostojnosti podatka) obrazloženje ove procjene je sljedeće:

- procjenjujući pouzdanost izvora, šef smjene je izvor procijenio kao **nepouzdan izvor (X)** jer je izvor nepoznat (vidi tablicu 2)
- procjenjujući vjerodostojnost podatka, šef smjene je podatak procijenio kao **(4) neodređen** (vidi tablicu 3).

Primjer 2.

Policijski je službenik od svog stalnog informatora (kodne oznake "AB020") zaprimio podatak sljedećeg sadržaja: "Organizirana grupa Pere Perića priprema provalu u distributivni centar Orbico u Ivanić Gradu s namjerom otuđenja veće količine duhanskih prerađevina." Policijski službenik koji je zaprimio podatak procijenio ju je **kodom B3**. Uvažavajući drugo osnovno pravilo procjene (procjena pouzdanosti izvora mora se uvijek obavljati odvojeno od procjene vjerodostojnosti podatka) obrazloženje ove procjene je sljedeće:

- procjenjujući pouzdanost izvora, policijski službenik je izvor procijenio kao **najčešće pouzdan izvor (B)** jer je izvor u prošlosti u većini dostavljao točne podatke (vidi tablicu 2)
- procjenjujući vjerodostojnost podatka, policijski službenik je podatak procijenio kao **(3) moguće istinit** jer podatak osobno nije poznat izvoru, a policijski službenik od ranije ima saznanja o djelovanju organizirane grupe pod vodstvom Pere Perića (vidi tablicu 3).

Ovdje je procjena mogla biti i drugačija, npr. **B2** ili **C2** ili **C3**. Ovakvu informaciju može na jedinstveni način procijeniti samo policijski službenik koji poznaje izvor podatka. Jedino policijski službenik zna je li mu taj konkretni izvor u prošlosti dostavljao pretežno točne (**kod B**) ili pretežno netočne (**kod C**) podatke te je li podatak osobno poznat izvoru (**kod 2**) ili nije osobno poznat izvoru ali je potkrijepljen s već zaprimljenim podacima (**kod 3**).

Primjer 3.

Policijski službenik koji je provodio prikrivenu policijsku radnju pratnje podnio je izvješće o svojem zapažanju tijekom poduzimanja službenih radnji. Predmetno izvješće procijenjeno je **kodom A1**. Uvažavajući drugo osnovno pravilo procjene (procjena pouzdanosti izvora mora se uvijek obavljati odvojeno od procjene vjerodostojnosti podatka) obrazloženje ove procjene je sljedeće:

- procjenjujući pouzdanost, procijenjen je kao **pouzdan izvor (A)** jer ne postoji sumnja u pouzdanost izvora (vidi tablicu 2)
- procjenjujući vjerodostojnost podatka podatak je procijenio kao **(1) istinit** jer je podatak osobno poznat policijskom službeniku (vidi tablicu 3).

Napomena: Podatak koji je proizašao temeljem osobnog zapažanja policijskog službenika treba procijeniti kodom A1 jer se smatra da je policijski službenik kao izvor **pouzdan** i da su informacije koje su njemu osobno poznate **istinite**.

Primjer 4.

Od telekomunikacijskog operatera zaprimljen je ispis telefonskih poziva (telefonski izlist). Iz njega je vidljivo da je telefonski broj 123-456 osam (8) puta pozivao telefonski broj 987-654. Ovaj podatak procijenjen je *kodom A1*. Sve podatke koje dobijemo kao izvode ili ispise iz nekih službenih evidencija procjenjujemo kodom A1 jer smatramo da su podaci koji se vode u službenim evidencijama istiniti, a organizacije koje ih dostavljaju smatraju se pouzdanima.

Osim procjene izvora podatka i procjene vjerodostojnosti podatka, kod prosljeđivanja određene informacije prema nekom drugom korisniku potrebno je koristiti *kod* za rukovanje informacijom.

Kod za rukovanje informacijom koristi se za ograničavanje raspolaganja određenom informacijom i služi za označavanje informacija koje se prosljeđuju van MUP-a RH.

KOD	OPIS KODA
H0	Ovu informaciju mogu dostaviti ili koristiti samo tijela koja se bave provedbom Zakona i samo u svrhu sprječavanja i borbe protiv organiziranog kriminaliteta.
H1	Za korištenje ove informacije u svrhu dokazivanja u sudskim postupcima nužno je unaprijed konzultirati onoga koji je pribavio informaciju.
H2	Prije korištenja ili daljnjeg prosljeđivanja ove informacije potrebno je konzultirati pružatelja ove informacije.
H3	Svrha prosljeđivanja informacije (opisati svojim riječima). Dodatna ograničenja (opisati svojim riječima).

Tablica 4: Kod za rukovanje informacijom

Kod za rukovanje informacijom određuje osoba (policijski službenik) koja prosljeđuje određenu informaciju.

Osim navedenog modela procjene koji se koristi u Republici Hrvatskoj (4x4x4) u svijetu su poznati i modeli procjene koji se temelje na preciznijoj gradaciji kodova procjene kao što su modeli 5x5x5 i modeli 6x6x6.

2.4. Obrada/organizacija podataka

Obrada/organiziranje podataka uključuje pohranu podatka radi njihovog ponovnog brzog pronalaska i indeksiranje entiteta (fizičke, pravne osobe, prijevozna, komunikacijska sredstva, adrese, događaje i sl.) iz predmetnog podatka s ciljem jednoznačnog povezivanja entiteta i raspoloživih podataka o tom entitetu.

Cilj obrade je osigurati brz i točan pristup informacijama koje su potrebne za analizu. Nakon završenog stadija *procjene* i *obrade/organiziranja* podatak prerasta u informaciju.

2.5. Analiza

Analiza predstavlja "*obradu*" informacija iz različitih izvora radi pronalaženja određenog obrasca i/ili značenja. Tijekom provođenja analize potrebno je odgovoriti na 7 zlatnih pitanja kriminalistike a kako bi se ostvarila svrha samog analitičkoga procesa,

a to uključuje razvijanje i testiranje hipoteza, te dobivanje odgovora na sva pitanja koja su neophodna kako bi se opisala priroda same kriminalne aktivnosti.

Analiza zapravo pretpostavlja procjenu, uspostavljanje veza i interpretaciju informacija i/ili obavještajnih informacija iz različitih izvora kako bi se otkrio obrazac i značenje.

Ključni element analize je primjena *induktivne logike* kao procesa mentalnog rezoniranja, opažanja, percepcije, usmjerenog prema iznalaženju značenja iz fragmenata, dijelova, isječaka informacija i donošenja zaključaka, procjena ili predviđanja.

2.6. Razdioba

Razdioba je prenošenje dovršene obavještajne informacije od analitičara krajnjem korisniku (može biti usmena kroz *briefing* ili pismena putem analitičke obavijesti) i ključni je dio obavještajnog procesa.

Čak i najsofisticiranija analiza posjeduje vrlo malu vrijednost ako se sadržaj i važnost obavještajne informacije ne mogu učinkovito i pravodobno prezentirati korisniku, odnosno, ukoliko je ta prezentacija zakašnjela.

3. ZAKLJUČAK

Bez kvalitetne procjene, pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podataka, koje policijski službenici prikupljaju usmjerenom i fokusirano kroz formu operativnih izvješća, nemoguće je sa sigurnošću uzeti u obzir prikupljeni podatak jer ne znamo je li on pouzdan i vjerodostojan ili nepouzdan i nevjerodostojan, a samim time ne znamo je li podatak istinit ili neistinit. Na temelju takvih polaznih činjenica gotovo da je nemoguće temeljem prikupljenih podataka donijeti pravilan zaključak ili pravilnu odluku. Shodno navedenome, neophodno je potrebno poduzeti sve raspoložive radnje radi edukacije policijskih službenika, a u svrhu provođenja kvalitetne procjene pouzdanosti izvora i vjerodostojnosti podataka.

LITERATURA

1. Veić, P. i dr. (2009). *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima*. Zagreb: Narodne novine.
2. *Zakon o potvrđivanju sporazuma o operativnoj i strateškoj suradnji između Republike Hrvatske i Europskog policijskog ureda*. NN 7/06. Zagreb: Narodne novine.
3. *Priručnik za tečaj kriminalističko obavještajne analitike*.
4. *Vodič za nacionalni obavještajni model Ujedinjenog Kraljevstva*. (2005). Centrex.
5. Brincka, Ž., Kopal, R. (2000). *Koncepcija kriminalističke analitike u MUP-u RH*. *Policija i sigurnost*, 9(3-6), 149.-159.
6. Andrews, P. P., Peterson, M. B. (1990). *Criminal Intelligence Analysis*. Loomis, CA: Palmer Press.

Summary

Željko Brincka, Sonja Raguž

Evaluation like Phase of Intelligence Process

The evaluation of source reliability and data credibility is one of phases of intelligence process and it is one of fundamental phases in the process of transformation of data into the information. From the implementation of the evaluation process into police conducting in the year 2005. till now (2009.) it is clear that this process didn't get accustomed to completely and that significant problems exists in evaluation of intelligence reports and by that fact problems in grading whether certain data is reliable and credible or is unreliable and unauthentic. Taking into account that based on intelligence reports as ones of the most important sources of information for police important decisions and important conclusions are being made thereupon it is of priceless importance that every intelligence report has to be evaluated on quality way because it is condition to know with which reliability and credibility we can take certain data into work.

Key words: evaluation of source reliability and data credibility, intelligence process, source reliability, data credibility, intelligence report.